

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації
Обласний комунальний позашкільний навчальний заклад
«Рівненська Мала академія наук учнівської молоді»
Рівненської обласної ради

**АНОТАЦІЯ ДОСВІДУ
У СФЕРІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАПРЯМУ
НАУКОВОГО ВІДДІЛЕННЯ
ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА,
СЕКЦІЯ «СОЦІОЛОГІЯ»**

**СОЦІОЛОГІЯ ДЛЯ ВИХОВАНЦІВ
РІВНЕНСЬКОЇ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ**

Керівник гуртка:
Шокало Юлія Миколаївна

Перетворення, що сьогодні відбуваються в українському суспільстві, потребують серйозного наукового осмислення та практичного обґрунтування. Загострення цілого ряду соціальних проблем, процес розбудови правової, соціальної держави розширює коло завдань, які постають перед учнями, висуває додаткові вимоги до рівня їхньої професійної підготовки, невід'ємною складовою якої є знання принципів і методів організації та проведення наукових досліджень, уміння застосовувати ці знання в конкретних дослідницьких і практичних ситуаціях.

Процес навчання учнів у гуртку «Соціологія» в Рівненській Малій академії наук учнівської молоді – це багатогранна, творча, пізнавально-продуктивна діяльність, яка базується на теоретичних знаннях і практичній діяльності, застосуванні алгоритмів пізнання, умінні самостійно творчо працювати.

В основі досвіду лежить новий підхід до викладання соціології для вихованців Рівненської Малої академії наук учнівської молоді. Під час гурткових занять орієнтація спрямована на кожного учня як особистість, на розвиток його компетентностей за рахунок використання інноваційних технологій. Як результат – учні залучаються до творчої активної науково-дослідницької діяльності.

Тема досвіду: «Соціологія для вихованців Рівненської Малої академії наук учнівської молоді: мистецтво комунікації».

Актуальність досвіду. Сучасний підхід до освіти вимагає від педагога володіння навичками і теоретичними знаннями діалогу. Діалогічність педагогічної діяльності сприяє реалізації творчого злету та розвитку наукового спілкування. Проблема діалогу стає особливо важливою в ході визначення проблемної ситуації, коли виникає потреба осмислити її й виразити через запитання, що передбачає пошук необхідної відповіді. До цього основного питання керівник гуртка додає уточнювальні, навідні, зустрічні чи казусні запитання стратегічного й тактичного призначення. Запитання можуть бути складними й простими, парадоксальними, полемічними, випереджувальними та прогнозувальними.

Мета досвіду – формування у вихованців Рівненської Малої академії наук учнівської молоді інтересу до наукової діяльності, вироблення в них практичних навичок організації та проведення наукових досліджень, систематизації та відображення їх результатів у науково-дослідницькій роботі, формування цілісного уявлення про соціологію як науку та ознайомлення гуртківців із методикою й технікою соціологічних досліджень.

Відповідно до поставленої мети реалізують такі завдання:

виконати програму з соціології шляхом упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес;

розвивати уміння працювати з науково-методичною та довідковою літературою, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, систематизувати, робити висновки, дискутувати;

дати учням інтегроване знання про об'єкт, предмет, методи соціологічних досліджень і соціологію як галузь наукового знання;

поглиблювати та розширювати знання учнів про природу соціальних явищ і процесів, суспільні проблеми, методи збору та аналізу соціологічної інформації;

розширити світогляд та розвинути соціологічну культуру в вихованців гуртка;

підготувати вихованців до олімпіад, всеукраїнських конкурсів, науково-практичних конференцій, допомогти в написанні наукових статей та тез за результатами власних досліджень.

Об'єкт досвіду – всебічний розвиток вихованців як поетапний процес переходу від здатності вирішення навчальних завдань спочатку на нижчих і, поступово, вищих планах наукової та творчої діяльності.

Предмет досвіду – система різноманітних інтерактивних, творчих форм, методів, прийомів та засобів розумового розвитку вихованців гуртка.

Провідна ідея досвіду роботи керівника гуртка – розуміння навчального процесу як діалогу особистостей – керівника гуртка та вихованців, які є суб'єктами процесу педагогічної дії. Створити комфортні умови навчання, за яких кожен із вихованців відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, самостійність, можливості для самореалізації та розкриття власного наукового та творчого потенціалу.

У межах цієї системи оптимально поєднуються активізуючий та сугестологічний методи навчання.

Однією з головних особливостей нашого часу є стрімке зростання всіх видів інформації. Виникає гостра необхідність використання нових педагогічних систем, методик, технологій на заняттях гуртка.

Технології різні, але в них обов'язково повинні бути поєднані три речі: навчання мусить бути цікавим, швидким і наповненим.

Із метою розвитку творчих здібностей у вихованців гуртка намагаюся:

постійно підкреслювати оригінальність, важливість їх думок;

розвивати інтерес до всього нового;

заохочувати до оперування матеріалами, ідеями, до практичного вирішення дослідницьких завдань;

виробляти у них терпиме ставлення до нових понять, думок, учити цінувати власні та чужі погляди;

пропонувати цікаві наукові ідеї для соціологічних досліджень;

стимулювати й підтримувати ініціативність гуртківців, їх самостійність; пропонувати проекти, які можуть захоплювати;

активно залучати до участі в районних, обласних, всеукраїнських конкурсах, виставках, олімпіадах;

відзначати досягнення вихованців, підтримувати та стимулювати активність, ініціативу, пошук.

Загальна гіпотеза досвіду. Якщо на заняттях гуртка «Соціологія» у системі Малої академії наук систематично використовувати інтерактивні методи навчання, то можна очікувати якісне засвоєння навчального матеріалу, розвиток навичок його практичного використання, підвищення пізнавальної

активності та мотивації навчання в учнів, що сприятиме формуванню творчих здібностей учнів, реалізації їх наукового потенціалу.

Інноваційне значення досвіду – впровадження науково-дослідницьких технологій у навчально-виховний процес гуртка «Соціологія», використання інтерактивних методів та прийомів для досягнення високої результативності в роботі. Мова йде про ділові, рольові ігри, тренінги, тести, колоквиуми, дискусії, діалог, «круглі столи» тощо. Активні методи полягають у тому, що учень, вступаючи в діалог із керівником гуртка, виконує творчі, проблемні завдання. Використовуються методики, що дозволяють визначити шлях знаходження істини, а не отримання готової.

Наприкінці кожного заняття гуртка роздаю таблиці, які учні повинні заповнити: «Що я знаю і що хочу знати». Подібний нехитрий прийом дозволяє зрозуміти рівень знань і потреби учнів і водночас вдосконалити свою педагогічну майстерність.

Методологічна основа досвіду. У навчально-виховному процесі гуртка «Соціологія» застосовано методи аналізу та синтезу, порівняльний та описовий методи пізнання, принципи об'єктивності, достовірності, системності, розвитку й науковості. Поєднання різних методів виявилось цілком принагідним для всебічного особистісного розвитку вихованців гуртка.

Технологія досвіду складається з наступних аспектів: загальної характеристики творчого підходу в навчанні на гуртку «Соціологія»; особливостей використання інтерактивних технологій та методів, науково-дослідницьких проектів у викладанні соціології в системі Малої академії наук; організації дослідницької роботи в позаурочний час.

Авторський характер досвіду. Пропоную зробити соціологію цікавою, доступною для учнів, а написання науково-дослідницьких робіт – захопливим, творчим завданням. Задля підвищення ефективності навчально-виховного процесу для кожного заняття підбираються різноманітні методи, засоби та прийоми навчання. Нетрадиційні заняття дають змогу урізноманітнювати форми й методи навчання, позбуватися шаблонів, виховують цілісну, творчу особистість; формують пізнавальний інтерес у школярів.

Зважаючи на те, що учні лише розпочинають свій шлях на науковій ниві в системі Малої академії наук і у них ще немає власного досвіду пошукової діяльності, лише починають вивчення соціології, надаю наукову й методичну допомогу учням, систематично контролюю виконання роботи, вношу необхідні корективи в дослідження. Крім того, допомагаю школярам в остаточному формулюванні теми дослідження, укладанні плану наукової роботи, рекомендую необхідні для опрацювання літературні джерела, складаю календарний графік роботи учня, проводжу консультації, оцінюю зміст роботи, а також роблю висновки щодо її готовності до захисту.

Практична значущість досвіду. Досягаючи основної мети власного педагогічного пошуку, а саме роботи з обдарованими дітьми, через своє власне творче бачення, через практичну діяльність, використовуючи традиційні й новітні технології (метод проектів, науково-дослідницьку діяльність, інтерактивні форми проведення занять тощо), шляхом власних висновків,

обґрунтовуючи практичну значущість досвіду, схилиюся до думки, що моя робота має позитивні впливи на такі чинники діяльності суб'єктів під час навчально-виховного процесу: активну самоосвітню діяльність учня; його всебічний культурний розвиток; інтерес до соціології та наукових знань у цілому.

Науково-теоретичну базу досвіду складають праці П.О. Бергера, М.П. Лукашевича, М.В. Туленкова, Є.Б. Тихомирової, В.М. Пічи та інших, у яких висвітлюються основи соціології як науки; В.Г. Городяненка, Н.В. Паніної, Р.І. Руденка та інших, у яких відображені практичні характеристики соціології, методологія соціологічних досліджень, методи збору та аналізу соціологічної інформації; А.Н. Горбач, І.Д. Ковальової, Ю.Г. Сороки, О.М. Елсукова та інших, які досліджували нетрадиційні методи викладання соціології.

Нормативно-правовою базою досвіду є наступні документи: Закони України «Про освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про позашкільну освіту», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Програма виховання дітей та учнівської молоді, Рекомендації Асамблеї Ради Європи (2000 р.), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Положення про Малу академію наук України тощо.

Сутність досвіду полягає в проектуванні педагогічного процесу гуртка «Соціологія», орієнтованого на формування розвиненої, ерудованої, творчої особистості. В основі досвіду лежить новий підхід до викладання соціології для учнів.

Із метою особистісного заохочення вихованців гуртка до навчально-виховного процесу використовую активні (нетрадиційні) методи навчання:

- метод конкретної ситуації;*
- метод інциденту;*
- метод тренування чуйності;*
- метод «мозкового штурму»;*
- метод багатомірної матриці;*
- метод евристичних питань;*
- метод ведення дискусій;*
- метод емпатії;*
- метод інверсії;*
- метод гри.*

Гра забезпечує максимально емоційне залучення учасників до подій, допускаючи можливість повернути їх хід. У ході гри змінюється мотивація навчання, знання засвоюються не про запас, не для майбутнього часу, а для забезпечення. Серед методів ігрового навчання використовую наступні:

- імітаційної гри;*
- рольової гри;*
- ділової гри;*
- операційної гри, або тренінг-вправи.*

На заняттях гуртка використовуються **мотиваційні інтерактивні методи навчання** – це способи діалогової взаємодії учасників навчального

процесу, за допомогою яких можна визначити власну позицію стосовно способів діяльності групи, окремих учасників, керівника гуртка, самого себе.

Серед цих методів використовують такі: *«мої очікування»*, *«лист до самого себе»*, *«самооцінка»* та *«інтерв'ю»*. Наприкінці заняття «Загальне поняття про методологію, методи та методика наукових досліджень» учні працюють у парах, ставлять запитання один одному, які актуалізують знання про методи соціологічних досліджень.

Використовуються також *регулятивні інтерактивні методи* – способи, завдяки яким устанавлюються й приймаються певні правила діалогової взаємодії учасників навчання. Успіх викладання матеріалу залежить від каналів спілкування, що існують між вихованцями гуртка. Учні повинні розуміти основні правила дискусій у класі й дотримуватися їх.

Деякі з корисних правил:

1. Умійте слухати. Це означає необхідність дивитися на мовця й не перебивати його.

2. Говорити повинен хтось один.

3. Говорити по суті. Іноді учні відхиляються від теми розмови. Замість того, щоб перебити учасника, керівник може сказати: «Я трішки не розумію, яким чином це пов'язано з тим, що ми зараз обговорюємо. Чи не міг би ти пояснити, що маєш на увазі?». Це дозволить учасникові пояснити свою думку.

4. Необхідно дати можливість кожному учню відчувати, що його міркування цінують. Якщо учень висловлює неправильне судження, потрібно відреагувати так: «Багато учасників погодилися б з тобою. Однак відомо, що...». У такий спосіб учень не буде поставлений у незручну ситуацію.

Особливо важливо використовувати на заняттях гуртка «Соціологія» такий пізнавальний інтерактивний метод навчання, як *«заняття-дослідження»*. Це така навчальна форма, у якій домінує дослідницький метод вивчення матеріалу.

Уроки-дослідження урізноманітнюють роботу учнів, знімають напругу від звичної навчальної діяльності, викликають живий інтерес до пізнання світу.

Для підвищення ефективності діалогу й посилення активізації наукового спілкування продумую і підбираю для аналізу окремі конкретні ситуації, обговорення яких становить інтерес для учнів. Існують різні типи ситуацій:

ситуація-ілюстрація;

ситуація-вправа;

ситуація-проблема.

Ще один нетрадиційний метод, який використовую у своїй роботі, – *проведення «круглого столу»*. Із навчальною метою для «круглого столу» обирається одне проблемне питання, досліджуване соціологією. Висловлювані судження дають можливість із різних поглядів розкрити обговорювану проблему. Виходить цікаво, жваво, незвичайно і повчально.

На заняттях, коли вивчається тема «Основні галузі соціологічного знання», велику увагу приділяю розвитку практичних навичок, вмінню працювати з психологічними *тестами та анкетами*. Наприклад, під час вивчення соціології праці, соціології управління, соціології освіти, соціології

малих груп, соціології сім'ї й т.д., бажано, щоб учні за допомогою психологічних тестів визначили, якими особистісними рисами вони володіють і якою мірою. Це допоможе їм довідатися про свої позитивні та негативні якості, а надалі, попрацювавши над собою, досягти подальшого вдосконалення власної особистості.

Заняття проводяться з використанням одного з видів інтерактивних методів – *групових*.

Можливим є виділення експертної групи з сильніших учнів. Вони працюють самостійно, а в ході оголошення результатів рецензують та доповнюють інформацію.

Цікавою формою проведення практичних занять є *соціологічний практикум*, коли учні самі розробляють інструментарій та самостійно проводять соціологічні дослідження, вивчають соціальні явища й процеси.

Отже, застосування розглянутих форм і методів навчання є одним зі шляхів активізації навчально-творчої діяльності учнів і, в результаті, вирішенням таких важливих завдань, як:

- виховання вміння вирішувати творчі завдання на основі синтезу отриманих у процесі навчання знань, системне бачення об'єкта дослідження;
- формування не тільки пізнавальних, але й професійних мотивів;
- навчання колективній розумовій та практичній роботі, формування соціальних умінь і навичок взаємодії та спілкування, індивідуального та спільного прийняття рішень, набуття досвіду творчої діяльності, виховання відповідального ставлення до справи.

Проведення соціологічних досліджень, написання науково-дослідницьких робіт у системі Малої академії наук – ефективні навчальні форми розвитку наукових, професійних і творчих якостей в учнів, це їх перші самостійні наукові кроки, які розширюють їхню мобільність в європейському просторі.

Заняття повинні пробуджувати в учнів бажання займатися самоосвітою, оскільки значну частину матеріалу з навчальної тематики їм доведеться шукати самостійно і без керівника гуртка. Важливо пробудити в учневі інтерес до самоосвіти, направити його допитливий розум в потрібному напрямку.

Для того аби сформувати у своїх вихованців ціннісне ставлення до суспільства, держави; почуття поваги та гордості до рідного краю, народу; розуміння правил взаємодії у колективі, суспільстві та безконфліктність їх спілкування; толерантне ставлення до представників інших національностей протягом навчального року проводжу виховні заходи («Моральні цінності мого народу», «Люби та знай свій рідний край», «Ми – творці власного життя», «Твоя активна життєва позиція», «Вільні творять майбуття» тощо).

Результативність досвіду. Основними критеріями оцінки ефективності досвіду є те, наскільки добре розуміють учні навчальний матеріал, отриманий на гуртку, чи вміють використовувати набуті знання в практичній діяльності, чи зросла їх ініціативність, енергійність і активність на заняттях, чи підвищилася самостійність й оригінальність суджень, поглядів, позицій і оцінок, чи оволоділи вони умінням аналізувати й оцінювати події, факти, бачити проблеми та знаходити оптимальні шляхи їх вирішення.

Підтвердженням цього є те, що мої учні шість років поспіль стають переможцями I, II та III етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України в секції «Соціологія». Щороку (із 2012 по 2017 рр.) під моїм керівництвом перемагають науково-дослідні роботи на I-му та II-му етапах, у 2013 – 2015 рр. – другі та треті місця на III етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт.

У 2007 році здобула науковий ступінь кандидата історичних наук, є автором понад 40 наукових публікацій у фахових виданнях України, що присвячені історичній соціологічній, політологічній та філософській тематиці. Узяла участь у 15 міжнародних, всеукраїнських і міжвузівських конференціях. Постійно працюю над підвищенням свого професійного рівня.

Труднощі в реалізації досвіду. Переважна більшість вихованців гуртка, прийшовши в Рівненську Малу академію наук учнівської молоді, вперше знайомляться з соціологією як галуззю наукового знання, уперше дізнаються про роль цієї науки в суспільному житті. Тому інколи буває важко сформулювати пізнавальний інтерес на початкових заняттях гуртка в окремих учнів.

За таких соціальних обставин, коли градус суспільного хвилювання досягає гранично високих позначок, виникають деякі труднощі в процесі проведення соціологічних досліджень, громадяни неохоче беруть участь у соціологічних опитуваннях, не бажають давати інтерв'ю і т.п.

Висновок. Робота з обдарованою учнівською молоддю в Рівненській Малій академії наук Учнівської молоді займає чільне місце в моїй професійній діяльності. Намагаюся дотримуватися педагогічної етики, до вирішення поставлених завдань підходити творчо. Підтримую будь-які учнівські ініціативи. Сприяю всебічному розвитку, культурному зростанню та вихованню учнівської молоді на гуртку «Соціологія». Соціологічні дослідження, які проводять учні, мають практичну спрямованість і є системою теоретичних і практичних процедур, способів отримання нових знань про соціальні процеси та явища. Використовую сучасні методи та форми роботи.

В.О. Сухомлинський казав: «Ніщо так не пригнічує дитину, як усвідомлення безперспективності: «Я ні на що не здатний».

Тож, шукаючи нові методи навчання і виховання, працюючи творчо, знаходячись у постійному пошуку нових форм та методів проведення занять, можна досягти значних успіхів на педагогічній ниві, стати справді висококваліфікованим керівником гуртка, мудрим, відданим своїй роботі й дітям.